

4. Конституція України: Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2222-IV від 08.12.2004 р . [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-10>

5. Стрельник О. Гендерна нерівність: теоретично-методологічні підходи до інтерпретації / О. Стрельник // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. – №4. – С. 147-154.

6. Тихоновська Г.С. Визначення поняття «гендер» та гендерні дослідження в сучасній лінгвістиці / Г.С. Тихоновська // Вісник Житомирського державного університету. – 2012. – №66. – С. 231-234.

7. Фозикош М.М. Проблема гендерної рівності в сучасному українському суспільстві . – [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.kds.org.ua/node/951/function.session-start>

Олійник Г.Я.

студентка,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

**ГЕНЕЗА МІФОЛОГЕМИ В РАДЯНСЬКОМУ
ТОТАЛІТАРНОМУ ДИСКУРСІ
(НА ПРИКЛАДІ ЗМІНИ ТРАКТУВАНЬ ІСТОРИЧНОЇ
ПОСТАТІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО)**

Задача міфу від початку існування людства, на думку французького філософа Ролана Барта, давати відповіді на ті питання, на які нам фізично майже неможливо знайти раціональні пояснення. Давати відповідь на питання про початок, першооснову, щоби в подальшому існування таких дискурсів повсякденного життя були само собою

зрозумілими, апостеріорі такими «що існували завжди» [2; с. 352].

Політична міфологія – явище, безперечно, пов'язане з традиційною міфологією, і ніде так чітко не простежується цей зв'язок архаїчних майже завжди релігійно-трансцендентних міфів із протосучасними політичними міфологемами, як у тоталітарних спільнотах [8].

В Рядянському Союзі політична міфологія знайшла своїм підґрунтям традиційні релігійні уявлення, що були, як відомо, симбіозом християнства, іудаїзму, мусульманства, язичництва тощо [6; с. 153].

Можемо простежити цей перехід міфів з архаїчної площини у модерну: партійні з'їзди, грандіозні святкування річниць Великої Жовтневої революції своєю широтою нагадують ритуальні свята [7]. Важлива роль ідеології, що замінює віру. Віра – диктат, озвучений зверху, в якому належить бути переконаним в перемозі пролетаріату над буржуазією та знищенні капіталізму. В цьому одне з пояснень доносів дітей на батьків, сусідів на сусід і т.д. І невід'ємний від цієї віри страх перед розгніваним всесильним божеством, який може розпорядитись із твоїм життям на власний розсуд [4; с. 421].

Для формування віри також конструюватимуться міфи: про Павлика Морозова, який нібито доносить на своїх родичів-куркулів, про Олексія Стаханова, який видає понаднормову кількість виробітку, і т.д. В сучасному світі ці міфи будуть дешифровані і спростовані фактами. Але матимемо певність, що відголосками радянської свідомості вони проживуть ще не одне покоління [1; с. 300].

Важливо ще відзначити специфіку. В радянському тоталітарному дискурсі формально маємо справу із «лівим»

міфом за класифікацією Ролана Барта, який розрахований на широкі маси. Йому властива штучність, бідність форм, відсутність рефлексії, короткостроковість і швидка змінність в залежності від обставин [2; с.388].

Для ілюстрації даного положення розглянемо трактування образу Богдана Хмельницького в різні періоди радянської історії.

Постійні зміни ідеологічного курсу центру вимагали постійних змін на всіх інших рівнях системи. Курс ленінського перевороту – це курс пролетарського інтернаціоналізму. Тобто характер історичних подій має оцінюватись з точки зору класової боротьби та заперечення існування національностей. Сталін, прийшовши до влади суттєво змінює курс, який з часом проявляється у звеличенні ролі російського імперіалізму. Отож, якщо в першому дискурсі національні історії мали бути спростовані й піддані гострому критичному аналізу, то в другому ми бачимо передумови до дослідження і розвитку національних історій, даремно, що вони відбувались для того, щоб зробити кінцевий висновок про власну неповноцінність і визнати за основне потребу в мудрому керівництві великого братнього російського народу. Воєнний період активізує процес відродження національних історій та стимулює пошук в них героїчних архетипів для духовної мотивації захисту своєї землі. Але дана активізація різко припиняється у повоєнний період, побачивши загрозу побудові великоросійського імперіалізму.

Поглянемо на градацію образу Б. Хмельницького в цих дискурсах. Перші роки існування радянської імперії – це жорстка критика гетьмана, апелюючи до його шляхетського походження і наголошуючи на тому, що війна була не

народною, а народ укотре був використаний для здобуття кимсь панських привілеїв. В тридцятих роках (вже, відповідно, і при Сталіні) цей образ був збережений і навіть розвинутий. Промовистим є той факт, що під час святкування великих радянських свят, пам'ятник Хмельницькому, зведений ще у 1888 році, на Софіївській площі забивали дошками. Роком реабілітації постаті Хмельницького вважається 1938, коли терор трохи послабився. На перший план починає виходити ідея «возз'єднання» (згодом розгорнулася дискусія щодо коректності терміну). Перехід від класового розуміння до національно-союзного був поступовим, але досить помітним. Відвертого звеличення Хмельницький все ще не отримує. Тут при аналізі союзу домінуватиме термін «меншого лиха» (Україна не мала жодних шансів на самостійну реалізацію, а серед альтернатив, під чий протекторат вона могла би бути взятою, російський варіант був ось цим «меншим лихом» за офіційними версіями). Введення цієї дефініції мов би символізувало компроміс переходу від традиційно марксистського засудження імперського колоніалізму до нового акцентування уваги на продовженні традиції Російської імперії Радянським союзом. Починається популяризація постаті гетьмана в культурі.

З приходом Другої світової війни образ Хмельницького почнуть експлуатувати все частіше. Наприклад, в квітні 1941 року, за два місяці до початку радянсько-німецької війни, на екрани виходить фільм І. Савченка «Богдан Хмельницький», який показуватимуть бійцям перед відправленням на фронт, адже його виховний підтекст заключатиметься у формуванні патріотичних мотивів та вихованні ненависті до своїх ворогів. В містах споруджуються пам'ятники, називаються

вулиці, відкриваються музеї присвячені великому українському гетьманові. Пошук героїчних архетипів, здатних підняти бойовий дух населення та вказати на тяглість таких речей протягом кількох щонайменше століть, дозволяє історикам ширше висвітлювати заборонені до того моменти історії. У повоєнні роки поступово відбувається спад досліджень власне національних історій і курс знову повертається на зображення лінійного поступу народностей СРСР, кінцевою метою якого було об'єднання під російським керуючим крилом. Про концепцію «меншого лиха» забувають, на передній план виходить здійснена союзницька місія, саме на ній акцентується увага та її вихваляють [3; с. 34-137].

Підходи до розуміння постаті Богдана Хмельницького протягом двох десятиріч років змінювались кардинально із одночасним переслідуванням тих, хто за цими змінами не встигав. Образ гетьмана – один із прикладів конструювання тоталітарної дійсності. Як бачимо, правила для утворення цієї міфологеми були дотримані.

Починаючи від абсолютного зла, згодом ця міфологема трансформувалась у роль «меншого зла», потім в ярлик національного героя, і наостанок залишилась у свідомості багатьох і до сьогодні в контексті місії великого й довгоочікуваного возз'єднання.

Два-три десятиріч років не такий і великий часовий проміжок, щоб можна було забути одне тлумачення й бути відразу твердо переконаним в інших. Можливо, саме на таку специфіку радянських міфів звертав увагу Ролан Барт. За зовнішнім збереженням форми (що часом володіла високою ступінню алогічності) була дуже помітною ця поспішна

внутрішня штучна конструйованість, яка завжди йшла невід'ємним додатком до продукованих міфологем [5; с. 242].

Підбиваючи підсумок. Незважаючи на недолугість радянських міфів, їх несутнісність, запозичення, короткотривалість, кричущу штучність, вони все ще живуть серед нас. Бо основною зброєю їх засвоєння було повторення в найрізноманітніших формах і найрізноманітніших сферах. Запорукою існування тоталітарної спільноти є здатність змусити людей припинити мислити критично і мислити взагалі, сприймати все на авторитетну віру. На жаль, цій спадщині судилось пережити саму імперію. І ці пережитки триватимуть не один десяток років, поки ми всі не почнемо мислити (!) (вважаємо за потрібне повторювати саме це слово), почнемо керуватись довгостроковими перспективами, ідучи, наприклад, на вибори, де зможемо адекватно оцінювати відповідність пропонованих кандидатур для зайняття бажаних ними посад, коли повіримо у власну здатність будувати і змінювати політичну систему, в якій нам доводиться жити. Події останніх місяців в Україні показали, що перший крок уже зроблено. Ми можемо деконструювати те, що нас не влаштовує. Але наступним кроком має бути наша здатність до конструювання. А от над нею нам ще доведеться попрацювати, бо замість цього ми все ще покладаємо надто багато сил на те, щоби ліквідувати наслідки спадщини тоталітарної імперії.

Список використаних джерел:

1. Бабаева А. В. Миф в пространстве повседневности // Смыслы мифа: мифология в истории и культуре. Сборник в честь 90-летия профессора М.И. Шахновича. Серия «Мыслители». Выпуск №8 – СПб., 2001. – С. 300.

2. Барт Р. Мифологии/Р. Барт. – М., 1996. – 458 с.

3. Єсельчик С. Імперія пам'яті. Російсько-українські стосунки в радянській історичній уяві//С. Єсельчик. – К.: «Критика», 2008. – 303 с.

4. Мелетинский Е.М. Миф и двадцатый век // Избранные статьи. Воспоминания. М., 1998, с. 421.

5. Коновалова Ж. Ф. О теории Р. Барта и практике советской мифологии / Смыслы мифа: мифология в истории и культуре. Сборник в честь 90-летия профессора М.И. Шахновича. – СПб., 200. – С.242.

6. Мелетинский Е.М. Поэтика мифа / Е.М. Мелетинский. – М., 1976. – 287 с.

7. Найдорф М.И. Заметки по культурологии тоталитаризма [Электронный ресурс]//Культурология: теория, школы, история, практика. Режим доступа: http://www.countries.ru/library/twenty/total_war.htm

8. Топорков А.Л. Мифы и мифология XX века: традиция и современное восприятие [Электронный ресурс]// Фольклор и постфольклор: структура, типология, семиотика [http. Режим доступа: www.ruthenia.ru/folklore/toporkov1.htm](http://www.ruthenia.ru/folklore/toporkov1.htm)